

АНА КОЗИЋ

„СЛОБОДНИЈА МЕСТА” БЕЗИМЕНЕ

САЖЕТАК: У фокусу рада налазе се „слободнија места” тј. „слободнији стихови” из недовршене поеме *Безимена*, који су изостављени из *Песама Бранка Радичевића* из 1924. године у издању Српске књижевне задруге и Матице српске. У питању су углавном стихови које одликује еротска експлицитност, те се њиховим изостављањем сведочи о културноисторијском контексту и општем културолошком коду по питању сексуалности, али се неумитно умањује и вредност и смисао овог Бранковог дела. Тумачењем ових „слободнијих места” и паралелним посматрањем изостављених и појединих задржаних стихова у наведеном издању рад ће настојати да укаже на значајну улогу еротског у поеми *Безимена*.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Бранко Радичевић, *Безимена*, еротика, сексуалност, цензура

Недовршена поема Бранка Радичевића *Безимена* први пут је целовито објављена 1923. године (према грађи Тихомира Остојића),¹ да би наредне (1924), поводом стогодишњице песниковог рођења, била укључена и у издање Српске књижевне задруге и Матице српске: *Песме Бранка Радичевића са њисмима његовим и једним сјисом у њрози* у редакцији Бранислава Миљковића и Миливоја Павловића (даље у тексту *ПБР*). Увод је написао Павле Поповић који истиче да иако је у питању „потпуно” издање, из њега су ипак

---

¹ За детаљније информације о *Безименој* у различитим издањима Радичевићевих песама видети: Марија Слобода, „Земунска познанства с Бранком Радичевићем из 1849. године: Јаков Игњатовић и Јован Ђорђевић”, *Савремена њроучавања језика и књижевности: зборник радова са XIII научној скуја младих филолоја Србије*, књ. 2, ур. Маја Анђелковић, Мирјана Секулић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац 2022, 345–356. У овом раду Марија Слобода је навела и све стихове *Безимене* који су били изостављени из *ПБР* (1924).

изостављена „мање пристојна места у понеким песмама” како би се одбацило оно што би „песника могло ’компромитовати’”;² док приређивачи у предговору посебно указују да је неколико „слободнијих места”³ изостављено из песама *Безимена* и *Рагосиј и жалосиј*, те ову синтагму преносимо и у наслов рада уз интенцију да се управо ти изостављени стихови из *Безимене* посебно осветле и анализирају, а показаће се да су у питању еротско-опсцена места.

Павле Поповић посебно изражава забринутост поводом аутобиографског тумачења *Безимене*: „Из бојазни да је читалац не би узео за аутобиографски фрагменат Бранков, ја бих још само додао да сам одлучно противан таквом схватању. Тип који је ту изнесен – плод Бранкова посматрања, не самопосматрања – тип је једног залудног човека, беспосличара и професионалног ’ловца девојака’, а Бранко то никад није био.”⁴ Могло би се претпоставити да су еротски слободнија места била разлог због којег Бранков отац није унео ову поему у постхумно приређена издања синовљевих песама,⁵ те да се на тај начин чувао песников углед. Према критичком издању Радичевићевих сабраних песама (прир. Душан Иванић, СКЗ, 1999), у којем је *Безимена* штампана у целини према аутографу (који се чува у Рукописном одељењу Матице српске), пратићемо који су то стихови одређени као „слободнији”, те самим тим изостављени из издања *ПБР* из 1924. и која је њихова улога у еротолошком читању ове Бранкове поеме.

Поводом *Безимене* најчешће се указивало на њену романескно замишљену структуру, присуство комике и ироније која посебно до изражаја долази приликом описа велеграда, затим на утицаје европског романтизма (превасходно Бајрона) и присуство еротских мотива.⁶ Бранкова склоност ка еротизму у литератури се најчешће објашњавала утицајем српског грађанског песништва и усмене еротске поезије, посебно бећарца (отуд и склоност ка прожимању еротског и хуморног), као и Бајроновог *Дон Жуана*, дела које је Бранко радо читао.⁷ О значају еротских мотива у *Безименој* сведочи се и у сећањима Бранкових савременика и у његовим писмима. Јован Ђорђевић у листу *Јавор* 1892. године у оквиру

² Павле Поповић, „Бранко Радичевић (увод ка овом издању)”, у: *Песме Бранка Радичевића са њимима његовим и једним сјисом у йрози*, Српска књижевна задруга – Матица српска, Београд – Нови Сад 1924, XIII.

³ Бранислав Миљковић, Миливоје Павловић, „Предговор”, у: *ПБР*, 1924, CXLVIII.

⁴ Павле Поповић, нав. дело, CXXXVII.

⁵ Марија Слобода, нав. дело, 351.

⁶ Душан Иванић, „Пјесничко дјело Бранка Радичевића”, *Ка њенези српске йоезије*, Лицеј, Београд 2011, 201–244.

⁷ Сава Дамјанов, *Српски ерошкон*, Службени гласник, Београд 2011, 268.

текста „Из мојих старих успомена” оставља сведочанство о упознавању и дружењу са Бранком у Земуну током 1849. године у Гаспаридесовој кафани,⁸ у којој је окупљенима Бранко често читао своје још увек необјављене песме и оставља следећи запис о *Безименој*: „У тој песми описује се – како ми рече Бранко – неки српски Дон Хуан, који путује из места у место, свуда се заљубљује и свуда улива љубав нежнијем полу. Прочитао ми је два-три листа и уверио сам се да је ова песма једна од најлепших песама, да је несташна Бранкова Муза у њој достигла своју кулминацију.”⁹ У писмима упућеним Ђури Даничићу, Радичевић извештава о писању *Безимене*, и то најпре 6. фебруара 1849. пише: „Започео сам још једну песму. Име ће јој бити Луди Бранко. Биће у њој и о небу и о паклу, и о политици и о грљењу, и – не знам још о чему. Ево ти нешто из ње...”¹⁰ да би у новембру исте године јавио како је наставио са писањем оне песме „де има пуно ђаволија. Име ће јој бити: *Безимена*”.¹¹

Ђаволије/враолије и (еротски) *несћаццуци* постају, дакле, идентитетска одлика овог недовршеног Бранковог дела, о чему на својствен начин сведочи и наратор у уводу поеме. Пре прве песме када описује какву ће песму спевати, приповедач се жали на љубавне ране које су му девојке задале, заклињући се на освету у виду љубавних загрљаја. Расположење наратора у којем, дакле, започиње прву песму јесте стање љубавне разочараности и раздражености, из чега ће произлазити комични, али и иронично-сатирични тон.

Еротски доживљаји главног јунака *Безимене* везују се преваходно за два женска лика – Лизу и Мину. Међутим, иако су односи са обе јунакиње обележени изразитим еротским набојем, врста еротизма је другачија, а опсцена места много чешћа приликом описа односа са Лизом, о чему сведочи и чињеница да је већи број стихова (по читаве строфе) био изостављен управо из прве песме *Безимене* у *ПБР* из 1924. године.

Прва песма поеме започиње дескрипцијом града, при чему до изражаја долази иронични тон кроз опис урбаног простора, моде и језика, док су савремени проучаваоци овог Бранковог дела у позадини града препознали и фигуру ђавола (С. Владушић,¹²

⁸ О Бранковим познанствима у Земуну, о дружењу у Гаспаридесовој кафани и о песниковом књижевном портрету који су оставили Јован Ђорђевић и Јаков Игњатовић писала је Марија Слобода у: нав. дело, 345–356.

⁹ Јован Ђорђевић, „Из мојих старих успомена”, *Јавор*, књ. XIX, бр. 40, 627.

¹⁰ *ПБР*, 450.

¹¹ Исто, 467.

¹² Слободан Владушић, „Демонске црте града у недовршеном роману у стиховима Бранка Радичевића”, у: *Моћ књижевности: in memoriam Ана Рагин*, ур. Мирјана Детелић, Балканолошки институт САНУ, Београд 2009.

Н. Николић¹³). У граду се посебно истиче присуство жена које лако ступају у сексуалне односе са мушкарцима (чак и независно од новчане накнаде) – *секе-гаице*. Приликом описа проститутки у граду у строфи 21 из наведеног издања *ЛБР* (1924) изостављени су 5. и 6. стих (обележени курзивом у наставку):

Ко ту белца два-три плати,
те још неће позадуго,
Наће мома што ће дати:
Беле груди, и што друго;
А за седам, осам, девет̄
*Пуш̄ӣа сву ноћ и у кревет̄.*¹⁴

Изостављени стихови су, дакле, они који се директно односе на плаћени сексуални однос. Без сумње је експлицитност стихова, али могуће и њихова колоквијалност („пуштање у кревет”), утицала на одлуку да се изоставе. Међутим, интересантном нам се чини чињеница да су у истом издању задржани они стихови у којима се главни јунак присећа сопствених искустава са проституткама, од којих је по свему судећи добио и неку заразну болест:

И наш јунак више пута
Деклицама тим се вину,
Ал’ га пецну гуја љута,
Да га жеља завек мину:
Једанпута тако дете
Даде њему и што не те.¹⁵

Могли бисмо претпоставити да наведени стихови, иако провокативни, ипак нису експлицитни као они из строфе 21, а разлог њиховог задржавања вероватно лежи и у чињеници да су значајни за мотивацију радње, јер након тог непријатног искуства главни јунак одлучује да се не упушта више у ризикантне сексуалне односе, те проналази девојку Лизу, са којом има договорени састанак у цркви (о простору цркве као специфичном простору љубавног састанка писали су Слободан Владушић¹⁶ и Ненад Николић¹⁷).

¹³ Ненад Николић, *Бранко, романџичарски ѿесник*, Српска књижевна задруга, Београд 2022.

¹⁴ Бранко Радичевић, *Сабране ѿесме*, прир. Душан Иванић, Српска књижевна задруга, Београд 1999, 289, курзив А. К.

¹⁵ Исто, 289–290.

¹⁶ Слободан Владушић, нав. дело, 88–89.

¹⁷ Ненад Николић, нав. дело, 255–257.

У поеми се даље описује завођење у виду специфичног еротског надметања између Срба и Лизе – јунак је позива у свој дом, што девојка одбија водећи рачуна о својој репутацији, док јој он досетљиво одговара да је једнако лоше да са непознатим момком стоји сама на улици. Ова врста „нећкања” и убеђивања представља један вид установљене еротске игре, што ће постати потпуно јасно у наредним стиховима. Управо на основу наведене динамике између ових ликова Сава Дамјанов закључује да се у фокусу Бранкове поеме не налази еротизам колико „конвенције еротске игре, стереотипи сексуалног понашања и уопште један ’легализовани’ еротски код који у бити представља чист фалсификат”.¹⁸

Следи улазак у младићеву собу и опис сексуалног односа, при чему су строфе 40–46 биле изостављене из *ПБР* (обележене курзивом):

40.

*Он је љуби, она ње̄а,
Он је с̄ииска уз себека,
Та од све̄ӣа ово̄и све̄а
Дража му је ња сад сека.
Тако бече, ал’ не дӯо,
А он заче још њӣо дрӯо.*

41.

*У негра јој руку њура,
А да види њӣа њу крије.
„Не, о не̄ӣе!” кара цура,
По руци та млада бије –
И њо бече, ал’ не дӯо,
А он заче још њӣо дрӯо.*

42.

*Плану о̄њем де̄ӣӣ њус̄ӣи,
Па је узе у наруче,
На дӯшека њад је с̄иус̄ӣи;
Ал’ се брани дивно луче,
Још с̄ӣид̄љиво њему рече:
„Не! – ако нас ко за̄ӣече!”*

43.

*„Ко за̄ӣе̄ћи? Није не̄о!
Кад су вра̄ӣа за̄ӣворена!”
Њој је рек̄о, ња њриле̄о̄,
Ма̄ӣӣо се њод колена.*

---

¹⁸ Сава Дамјанов, нав. дело, 270.

Она јади: „Ох мој Боже!”

Па ја малко ѿоїѿоможе.

44.

Сврѿен ѿосо, ѿе на країко,

А блаѿо[с]лов дође с неба,

И без ѿоја беѿе слаїко,

Ал' ѿїѿо ѿоја ѿу и ѿреба?

Поїи само жене їраде –

Вако ѿура јоѿ оїаде.

45.

Тако они ѿу обоје

Предивно се осладиѿе

И ѿолеме ѿламе своје

Неѿїѿо мало уїасиѿе;

Јоѿ им срѿе јако бије,

А девојка лице крије.

46.

Но сїиѿ ови брзо їресїа,

Брзо с' мома раѿїћерейа,

Малко сїаде, али смесїа

Зайоче се ѿала клеїа:

На крилу му ѿура ѿуїка,

Па се ѿоме їрли, ѿуїка.¹⁹

Од 40. до 43. строфе описују се, дакле, еротски додири који воде ка сексуалном односу, исприповедани у виду еротске игре у којој наизглед мушкарац има типичну активну улогу – он осваја и заводи, а девојка типичну пасивну – она се брани и одбија. Њихова игра базира се на еротским конвенцијама и стереотипима. У том смислу корисним нам се чине социолошка истраживања Никласа Лумана, који љубав тумачи као комуникациони код, као један установљен модел понашања.²⁰ Управо тренутно одбијање представља један од топоса у комуникацији љубавника, те се као посебан знак љубавног кода може издвојити негација.²¹ Главни јунак *Безимене* зна да Лизино одбијање није истинско јер остаје само вербално: невербалном комуникацијом јунакиња шаље потпуно друге сигнале – она узвраћа пољупце, учествује у загрљајима и *ѿоїѿоможе* јунаку. Ово лажно одбијање има функцију раста

¹⁹ Бранко Радичевић, *Сабране ѿесме*, 294–296, курзив А. К.

²⁰ Никлас Луман, *Љубав као сїрасїѿ: їрилої кодирању инїимносїи*, прев. Лидија Топић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 2010, 25.

²¹ Исто, 41.

еротске тензије, нагомилавања уживања, које се постепено развија водећи ка кулминацији – њихови покрети (страсни пољупци, рука на грудима, загрљај, рука на коленима), уз рефренско и ритмично понављање *И тио беше ал' не дуго / А он заче још цијто друго*, дочаравају проток времена, али и градацијски раст еротског узбуђења и најаву сексуалног односа. Међутим, тамо где би се кулминација очекивала налази се елипса, те се сексуални однос између Лизе и Срба одиграо у белини између 43. и 44. строфе, која почиње са „свршен посо”. У питању је један од типичних видова представљања сексуалних догађаја у српској књижевности 19. века. Драгана Вукићевић истиче да је књижевност 19. века, за разлику од раскоши фолклорне еротике, сам чин сексуалног односа најчешће смештала у елипсу, која постаје готово неизоставни елемент еротског криптограмског писма.²² Занимљивом се чини и да је током еротске игре између Срба и Лизе употребљена и једна пародијски интонирана епска формула: „Плану огњем детић пусти, / Па је узе у наруче, / На душека тад је спусти”. Пародијски тон препознајемо у чињеници да Срб није епски јунак већ један кицош-враголан (српски Чајлд Харолд, Дон Жуан), који се не налази у праведној борби, мегдану и сл., већ у љубавном освајању, а девојка коју љуби и грли није верна љуба, већ жена упитног морала и, како ће се испоставити, склона таквим авантурама.²³ Лиза се, дакле, не разликује много од поменутих сека-даша које се често срећу у описаном граду. Управо контраст између онога како се Лиза представља (поштена девојка која пати због несрећне љубави) и онога што она заиста јесте (једна врста метресе), Слободан Владушић повезује са основном карактеристиком духа велеграда.²⁴

Од значаја је и коментар да се и изван брачне заједнице може уживати у еротским загрљајима, што је такође могло утицати на одлуку о изостављању наведених строфа. Пишући о патријархалном свету и еротском писму, Драгана Вукићевић истиче чињеницу да је у другој половини 19. века у српској књижевности хришћанска пасторала постала „доминантан моделативан еротски жанр”, при чему се пожељни друштвени модел – мушкарац, домаћин, *pater familias*, верна супруга и пожртвована мајка и потомство, пожељно мушко – преносио и у литературу.²⁵ Током 19. века

²² Драгана Вукићевић, „Еротски криптограми”, *Анархија ѿексиа: олеги о српској књижевности 19. века*, Службени гласник, Београд 2011, 25–46.

²³ О окретању од епских вредности сведоче и строфе посвећене пропасти српског покрета из 1848. и 1849. године, како истиче Ненад Николић у: нав. дело, 262.

²⁴ Слободан Владушић, нав. дело, 88.

²⁵ Драгана Вукићевић, „Еротско криптограмско писмо и патријархални свет”, у: *Romanoslavica*, vol. LII, no. 4, 2017, 100.

мало се писало о сексуалним животима, еротским световима јунака, њиховим жељама, (не)задовољствима и сл. (изузев у комичном кључу, кроз типизирани ликове попут мужа-рогоње, насртљиве жене, раскалашне удовице итд.²⁶). Још један од разлога избегавања писања о еротском односио се на бригу о читалачкој публици (посебно о женама), те је у складу са тим долазило до избегавања сексуалних тема у оној литератури која је била канонска и доступна великом броју читалаца.²⁷ Ово су све разлози због којих је *Безимена* тако дуго остала у рукопису, како у оним издањима које је сам песник приредио,²⁸ тако и у другим која су излазила током 19. века. Међутим, тешко је поверовати да су наведени цензурисани стихови били толико провокативни током 20. века: године 1924, када излази *ПБР* о стогодишњици песниковог рођења, српска авангардна књижевност је у пуном сјају и развоју. Бранкови еротски стихови тада, као ни данас, нису се могли сматрати „скандалозним”. Један од приређивача издања *ПБР*, Бранислав Миљковић, у тексту „Рукописи Бранка Радичевића”, објављеном у *Прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор*, оставља значајан податак о томе да је заправо захтев издавача био да се изоставе „слободнији стихови”, будући да је ово издање било првенствено намењено школама.²⁹ Можда овакав став издавача сведочи о системском креирању специфичне слике Радичевићевог стваралаштва и његовог (чак и данашњег) одређења као „школског писца”,³⁰ о чему је писао Сава Дамјанов.³¹ Ова врста „етикетирања” изузетно је опасна и суштински умањује уметничку вредност и значај Бранковог стваралаштва, као и његову актуелност, те Дамјанов пише о потреби за „скидањем школске ауре са Бранка”.³² Радичевићеву савременост овај аутор препознаје управо у еротској компоненти његових дела, у развијеној наративности и иронији, што све долази до изражаја и у поеми *Безимена*.³³

Из *ПБР* из 1924. били су изостављени и 5. и 6. стих строфе 73, као и цела строфа 74 (обележено курзивом):

²⁶ Исто.

²⁷ Исто, 104.

²⁸ Павле Поповић хуморно наводи како је било потпуно јасно да због тематике дела Бранко није могао уврстити *Безимену* у збирку песама коју је посветио кнезу Михаилу у: нав. дело, СХVII.

²⁹ Бранислав Миљковић, „Рукописи Бранка Радичевића”, у: *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. 4, 1924, 178.

³⁰ О овоме је било речи и у разговору „Да ли разумемо Бранка”, који је са Ненадом Николићем водио Никола Маринковић у СКЗ-у 4. јуна 2024. године, што сведочи о актуелности теме.

³¹ Сава Дамјанов, нав. дело, 265.

³² Исто, 265–266.

³³ Исто, 266.

73.

Па се њему од милоте
Око бела врата вије,
А момку се срце оте,
Те започе враголије;
Још се једном ђреварише,
Јошће једном, оће л' више?

74.

Неће засад, крај је щали,
Устїагоще обадоје.
Он циїару своју љали,
Она љади косе своје,
Још се друїо щїїошїа сеїи
*Шїо у иїри ѿоремеїи.*³⁴

Поново су изостављени они стихови којима се започиње нови сексуални однос, као и они који приказују љубавнике у тренутку непосредно након сексуалног односа, уз јасну индикацију на оди-гране догађаје – намештање косе, паљење цигарете итд. Ненад Николић управо ове стихове издваја као посебно значајне јер се њима сведочи о незаситости сексуалне жеље, која на крају оставља јунака са „неуклоњивом празнином”.³⁵ У складу с тим, изостављањем цитираних стихова недвосмислено се утиче и на смисао целокупне поеме, посебно стога што се ови стихови морају призвати у сећање током будућих еротских доживљаја главног јунака у трећој песми.

Однос између Лизе и Срба се даље развија у поеми, при чему се указује на то како га јунакиња искоришћава, а потом и оставља. У једном тренутку Срб неочекивано улази у њену собу и приликом описа ове сцене изостављени су 5. и 6. стих строфе 95 у *ПБР* (обележени курзивом), при чему је једна реч у 6. стиху остала непопуњена до данас:

95

Врата чедо не забрави,
Ваљда беше то случајно,
Он с' у избу плао сави,
Згледа своје сунце сјајно
Оно лежи за њ незїодно
*Ал' за досїа зїодно.*³⁶

³⁴ Бранко Радичевић, *Сабране њесме*, 303–304, курзив А. К.

³⁵ Ненад Николић, нав. дело, 264–265.

³⁶ Бранко Радичевић, *Сабране њесме*, 309, курзив А. К.

Алудира се на веома ласцивну позу девојке, али ово место остало је непопуњено и у рукопису иако би се могло претпоставити која реч недостаје. Лиза се прави да га не познаје и избацује га напоље, што љути и самог приповедача-коментатора. Ова јунакиња, дакле, испоставила се као тип насртљиве жене која је вешто искористила главног јунака, што је у складу са моделима присутним у народним причама (у *Мрсним љричама* издвајају се типови нестрпљиве малолетнице или неискусне, наивне девојке која изненада открива своје богато сексуално искуство итд.³⁷).

У трећој песми описани су доживљаји главног јунака са другом девојком, Мином, при чему је природа овог еротског односа доста другачија од Србових авантура са Лизом.³⁸ За разлику од Лизе, главни јунак не заводи и не убеђује Мину, он је избегава водећи рачуна о њеном угледу и чедности. На крају она њему сама долази, те њена жеља буди и распламсава његову жељу, при чему су обе жеље несводиве на похоту, тј. на чисту сексуалност, о чему инспиративно пише Михаил Епштејн: „Жеља се и разликује од похоте (полног хтења) по томе што не може бити само телесно задовољена – она има потребу за вољом другог човека, она разговара са његовим жељама или не-жељама. *Ја желим љућу жељу, која жели мене.* [...] Ја желим ту руку, то бедро, то тело, зато што оно жели мене који желим њега жељног мене који га желим.”³⁹ Чини нам се да би се ова Епштејнова дистинкција између жеље и похоте могла применити и на Срба и Мину, те да је повезана са природом њиховог односа, који претендује на нешто више од испуњења једне сексуалне (физиолошке) потребе.

Однос између Срба и Мине, дакле, не заснива се на еротској игри завођења која води ка једном циљу (сексуалном односу), већ ерос као вид чулне љубави која обузима јунаке представља покушај превазилажења човекове онтолошке усамљености. Када је у питању Србов однос са Мином, неупоредиво мањи број стихова је изостављен из *ПБР* (1924), а могуће је да су са овом одлуком повезани управо метафизички аспекти њиховог еротског односа. У поређењу са описаним односом са Лизом, Ненад Николић закључује да су строфе којима се представља телесно спајање са Мином можда и чулније.⁴⁰ У издању *ПБР* су ипак у потпуности задржани стихови у којима се описује пољубац између Срба и Мине:

³⁷ Душан Иванић, „*Мрсне љриче* или о опсценој народној прози”, у: *Мрсне љриче*, прир. Душан Иванић, Просвета, Београд 1984, 244.

³⁸ Ненад Николић пише и о промени у самом главном јунаку која најпре започиње његовим напуштањем града, осамљивањем и новим осећањима туге, меланхолије и празнине у: нав. дело, 277–281.

³⁹ Михаил Епштејн, *Филозофија шела*, прев. Радмила Мечанин, Геопоетика, Београд 2009, 101.

⁴⁰ Ненад Николић, нав. дело, 282.

117.

Кроз аљину ону лаку
Он осети месо врело,
Он осети жилу сваку,
Е јој дркта кроз све тело,
Он осети близу лица
Ону јару од усница.

118.

И наш јунак није камен,
Те вас цели задркта се,
Од срца му удри пламен,
Он притисну злато на се;
Пригна уста, те плам пусти.
У тај целив дуги, пусти.

119.

Удри пламен о пламена,
Упи с' усна у ту усну,
Не зна усна од време[на],
Све јој с' чини, сад тек кусну –
У заборав тако сташе,
Док се једва не расташе.⁴¹

Наведени стихови, дакле, упркос истакнутој чулности нису подлегли цензури, и они су изразито значајни за разумевање смисла Бранкове поеме, јер упућују на мистичност еротизма и дубљи смисао еротског сједињења. Они јесу еротски, али нису еротско-опсцени као што је то био случај са Лизом. Ненад Николић сматра да, осим чисто физичког, ови стихови сугеришу и душевно спајање: „Пламен Србовог срца, изазван не лепотом него *жељом* Минином, креће се ка њој, да се у *удару* 'пламена о пламен', *ујијањем* усне у усну, кроз спајање *две жеље* повежу не само *два њела* него и *две* душе.”⁴² Међутим, та жеља није остварива – о томе сведочи и раздвајање Мине и Срба након сексуалног односа, при чему се кроз касније стихове алудирањем на дефлорацију („пали анђеос”) фокус са мистичног потпуно пребацује на друштвену сферу сексуалности.⁴³

Из треће песме у *ПБР* изостављени су само део првог стиха из строфе 121 и 3. и 4. стих из строфе 129 (обележени курзивом):

⁴¹ Бранко Радичевић, *Сабране њесме*, 343–344.

⁴² Ненад Николић, нав. дело, 284.

⁴³ Исто, 285.

121.

Куд се деша? – *На гушека,*
Дрк[хе] тело дркћу руке,
Скоро су ми ван себека
Од милине и од муке.
Јоште једно: „Јао, јао!” –
Опет један анђо пао!”⁴⁴

129.

Зар ви мљасте? – оде јаче,
зар ви мљасте, силан Боже,
Да њу живе койлаче?
А њи, њуско, још њоможе!...
Ох, пустите да ј’ удавим,
Да је смождим, да је смлавим!⁴⁵

У строфи 121 изостављени део стиха односи се поново на нескривени сексуални однос, иако је пре тога врло сензуалан и еротичан пољубац између Срба и Мине детаљно описан, док се изостављени стихови из строфе 129 односе на табу ванбрачне деце тј. копилади.⁴⁶ Стихови изостављени из треће песме, дакле, поново су они који се односе на опште друштвене ставове по питању сексуалности.

Несумњиво је да еротска места у *Безименој* представљају значајне сегменте Бранкове недовршене поеме – разлози за њено изостављање из избора Бранкових песама, или касније „окрњено” објављивање, леже извесно у еротско-опсценим стиховима, при чему се водило рачуна о општем моралу и о Бранковом угледу. Међутим, ова „слободнија места” имају значајну хуморну и иронично-сатиричну функцију, те се њиховим изостављањем утицало на целокупни утисак, уметничку вредност, лепоту и смисао самог Бранковог дела. Тек поређењем Србовог односа са Лизом из прве песме и његовог односа са Мином из треће песме откривају се дубље метафизичке мисли о еросу, чулној љубави, која се не своди на пуку сексуалност. Поређењем Србовог односа са Лизом и са Мином Ненад Николић закључује да у првој песми до изражаја долази само сексуални интерес, док је у трећој присутна и „лирска метафизика”.⁴⁷

⁴⁴ Бранко Радичевић, *Сабране њесме*, 344, курзив А. К.

⁴⁵ Исто, 346–347, курзив А. К.

⁴⁶ О бебама као јунацима у књижевним делима и о табуу који прати ванбрачне, нерођене или мртворођене бебе писала је Д. Вукићевић анализирајући дела народне књижевности, али и српске књижевности 19. и 20. века у: Драгана Вукићевић, *Бебе у њосћељци књижевности*, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац 2022.

⁴⁷ Ненад Николић, нав. дело, 293–294.

Марија Слобода закључује, такође, да се *Безимена* отвара према различитим пољима човековог живота, а не само према његовој сексуалности, те да зато ово дело позива на нова тумачења и увиде.⁴⁸ У распону више од века, од првих сведочанстава о овој поеми из 1849. године (Б. Радичевић, Ј. Ђорђевић), преко првих избора Радичевићеве поезије у које је поема у целини или делимично укључена (Т. Остојић, Б. Миљковић, М. Павловић, Д. Иванић, Д. Живковић), преко читања ове поеме током 20. века (П. Поповић, М. Дединац, М. Поповић, М. Павловић), па све до новијих тумачења савремених проучавалаца српског романтизма (Д. Иванић, С. Дамјанов, Н. Николић), јасно је да *Безимена* привлачи истраживачку пажњу и сваким новим читањем открива велику вештину и лепоту Бранковог уметничког израза, али и дубину његове мисли, која је била у току са водећим струјањима европског романтизма, и која нас се и данас тиче.

Др Ана Д. Козић
Научни сарадник
Институт за књижевност и уметност, Београд
anakozic92@gmail.com

---

⁴⁸ Марија Слобода, нав. дело, 354.